

Ks. Krzysztof Kietliński

NOWE ELEMENTY PROFETYZMU IZRAELSKIEGO W VIII WIEKU PRZED CHRYSZTUSEM

VIII w. przed Chr. to początek profetyzmu pisanego – a zatem prorocy: Amos, Ozeasz, Izajasz i Micheasz należą do najstarszych proroków-pisarzy, którzy w sposób klasyczny głosili orędzie Boże¹. Byli nauczycielami Izraela, powołanymi przez Boga, który działa w historii i przekazującymi Jego wolę².

Prorocy byli roztroprnymi i pełnymi dynamizmu przewodnikami ludu, zakorzenionymi w wierze swych ojców. Domagali się od społeczeństwa Izraela przede wszystkim praktykowania sprawiedliwości i miłosierdzia; walczyli w nowatorski sposób o wprowadzenie reform wychodząc od prawa przymierza³. „Nowość proroków nie polegała jedynie na opisywaniu faktów dawnych tradycji ludu, ale na fakcie, iż nadali żywotne znaczenie i wzniosłą interpretację temu wszystkiemu, co zawiera w sobie wiara”⁴. Inspirowani dawną tradycją Izraela prorocy z VIII w. przed Chr. w oryginalny sposób przystosowywali tę tradycję do czasów, w których żyli. Nie byli pierwszymi, którzy wprowadzali w Izraelu etyczny monoteizm, ale

---

¹ „Jest bardzo prawdopodobne, że – co do tego wszyscy są zgodni – pewne księgi (lub ich części), takie jak Księga Amosa, pochodzą mniej więcej z epoki, w której działał dany prorok (VIII wiek w przypadku Amosa)” J. C. VANDERKAM, *Manuskrypty z nad morza Martwego*, tłum. R. Gromacka, Warszawa 1996, 122.

² Por. W. TYLOCH, *Dzieje Ksiąg Starego Testamentu*, Warszawa 1985, 158.

³ Por. J. BLENKINSOPP, *Sage, Priest, Prophet. Religious and Intellectual Leadership in Ancient Israel*, Louisville 1995, 115.

⁴ G. WITASZEK, *Prorocy Amos i Micheasz wobec niesprawiedliwości społecznej*, Tuchów 1992, 179n.

niewątpliwie w sposób niepowtarzalny uzgadniali konkretne uwarunkowania społeczne, polityczne i religijne narodu z wolą Jahwe⁵

Wydaje się, że analiza przesłania prorockiego z VIII w. przed Chr. ma istotne znaczenie dla nauczania Kościoła oraz dla współczesnej refleksji teologiczno-moralnej, między innymi dlatego, że w tekstach Nowego Testamentu znajdujemy liczne nawiązania Jezusa Chrystusa do początków profetyzmu pisanego⁶ Interesujące jest znalezienie odpowiedzi na pytania: na ile ocena sytuacji społeczno – religijnej Izraela dokonana przez proroków z VIII w. przed Chr. była oryginalna, a także, na czym polegała doniosłość nauczania proroków w kształtowaniu teraźniejszości Izraela?

Stare tradycje w nowej formie

Istnieje trudność w jednoznacznym określeniu nowych elementów w profetyzmie z VIII w. przed Chr., głównie z racji znacznych różnic pomiędzy prorokami. Inne pochodzenie, czy inaczej rozłożone akcenty w nauczaniu proroków, sugerują trudności w znalezieniu cech wspólnych⁷

Jednak uważne przyjrzenie się działalności i nauczaniu proroków z VIII w. przed Chr. pokazuje wyraźnie wspólne podłoże ich światopoglądu czy takich samych wierzeń religijnych, różnice zatem wydają się niewiele znaczące. Można wskazać nowe elementy wspólne w profetyzmie czterech proroków z VIII w. przed Chr.⁸

⁵ Por. J. BRIGHT, *Historia Izraela*, tłum. J. Radożycki, Warszawa 1994, 272.

⁶ Por. K. ALAND, M. BLACK (red.) i inni, *The Greek New Testament*, Stuttgart 1983.

⁷ Ozeasz z państwa północnego, wywodzący się ze środowiska wiejskiego, uformowany w tradycji patriarchalno – kultowej wydaje się, że niewiele miał wspólnego z Izajaszem z państwa południowego, obracającym się w środowisku miejskim i interesującym się wydarzeniami politycznymi wpływającymi na losy Izraela; Amosa zaś niezbyt pasjonował temat zagrożeń wiary ze strony kananejkiej religii Baala, co było zasadniczą troską Ozeasza, nie próbował też tak jak Izajasz korygować błędnej polityki państwa.

⁸ Prorocy posłani przez Boga w oryginalny sposób nauczali w oparciu o dawne tradycje, które miały fundamentalne znaczenie. Przypominali trzy zasadnicze elementy historii ludu wybranego: 1. wyjście z niewoli egipskiej na interwencję Jahwe, następnie wędrówka po pustyni oraz objęcie w posiadanie Ziemi Obiecanej; 2. obietnice nawiązujące do dynastii Dawidowej; 3. idea stworzenia świata. Por.

Zasadniczymi elementami łączącymi proroków była świadomość powołania przez Boga czy ukształtowanie przez tę samą narodową tradycję religijną. Swoje orędzie pojmowali jako przenoszenie na grunt współczesności dawnych tradycji, z których potrafili wyprowadzać oryginalne interpretacje, oparte na dotychczasowym rozumieniu religii. Nawiązywali zatem do swoich poprzedników prorockich przez kontynuację tej samej tradycji. Nie byli tylko biernymi przekazicielami słów Jahwe, ale z dużym zaangażowaniem wykonywali swoją misję.

Prorocy, w mówieniu o Bogu, posługiwali się językiem do tej pory niespotykanym. Dotąd bowiem słownictwo o Bogu jako wypracowane od wieków, było często skostniałe, ograniczone do kultu, naznaczone bojaźnią oraz zawierające ściśle określone konwenanse. Prorocy z VIII w. przed Chr. zaczęli przekraczać te bariery posługując się językiem pełnym pasji, niezwykle sugestywnym, barwnym, prowokującym, wywołując u słuchaczy zdumienie czy nawet zgorszenie. Takie użycie mowy przez proroków wynikało najczęściej z dramatyzmu sytuacji, która według ich oceny wymagała żywiłowego naświetlenia⁹

Prekursorskie podejście do przekazów tradycji nie wynikało z jakiegoś rewolucyjnego nastawienia czy chęci obalenia starych przekonań, raczej było spowodowane dojrzewaniem proroków, rozumieli oni, że to sam Bóg nakazuje im przepowiadać rzeczy nowe, wypełniali więc polecenia Boga dostosowując je do mentalności ludu Izraela. Nie wahali się ukazywać Izraelitom odmiennego obrazu Boga, który wzywał na sąd swój wiarołomny lud. Nową cechą wizji proroków był brak odwołania się do skruchy ludu; nie wyszczególniali, co Izraelici powinni zrobić, by uniknąć katastrofy, ich przesłanie nie zawierało programu reform: „Dojrzał do kary lud mój izraelski” (Am 8, 2). Jahwe bowiem wydał już wyrok skazujący na naród. Argumentowali, że klęska musiała nadejść z następujących powodów:

- a. Izrael odszedł od Jahwe i jako naród oddalony zostanie niechybnie ukarany;

E. ZAWISZEWSKI, *Księgi Proroków. Wstęp szczegółowy i egzegeza wybranych fragmentów*, Pelplin 1995, 18.

⁹ Por. J. SCHREINER, *Teologia Starego Testamentu*, tłum. B. W. Matysiak, Warszawa 1999, 123n.

- b. nową właściwością ich przestania było wzywianie Izraela przed trybunał sądowniczy Jahwe, choć w rzeczywistości wyrok skazujący już zapadł;
- c. przepowiednia o końcu przymierza Jahwe w relacji do Izraela pochodząca od proroka Amosa do tej pory nie miała miejsca w historii narodu;
- d. odwoływali się do klasycznej wizji poprzedników, według której historia zbawienia zapoczątkowana przez Boga od momentu wyjścia z Egiptu zostanie nieubłaganie doprowadzona do końca¹⁰

Ze starych przekazów tradycji wyprowadzali zupełnie odmienne wnioski. Według proroków przestały one być gwarancją zbawienia, a co więcej, były podstawą do formułowania oskarżeń przeciwko Izraelowi. Wybranie, które dawniej chroniło naród, tym razem potęgowało karę z powodu licznych grzechów. Wydaje się, że do tej pory w Izraelu nie przedstawiano prawa w ten sposób. Jednocześnie prorocy nie uważali siebie za naruszających dawny porządek, gdyż wyprowadzali takie wnioski z gorliwości o dokładne przestrzeganie zapoznanego prawa¹¹

Prorocy wykazywali, że surowy wyrok Boży Izraelici ściągali na siebie własnym niegodziwym postępowaniem. Amos wyliczał kary Boże spadające na naród w historii jak: posucha, głód, choroby zbóż czy klęski militarne, które miały doprowadzić go do opamiętania, ale nieszczęścia te nie skłoniły Izraela do wierności Bogu (Am 4, 6-11). Zaś u Izajasza Bóg został ukazany jako ojciec, który wykarmił i wychował synów, a ci naukami ojca wzgardzili. Wymownym przykładem była pieśń o winnicy (Iz 5, 1-7). Obrazem Boga – ojca posłużył się także Ozeasz, który mówił o niezwykłej miłości Jahwe do swojego dziecka – Izraela (Oz 11, 1n.).

Prorocy potrafili też wyciągnąć właściwie wnioski ze zmieniającej się sytuacji politycznej; gdy bowiem pojawiło się zagrożenie ze strony Asyrii, ostrzegali, że karą za niewierność narodu wobec Boga będzie uprowadzenie do niewoli. Przedstawiali więc

¹⁰ Por. D. E. GOWAN, *Theology of the Prophetic Books. The Death and Resurrection of Israel*, Louisville 1998, 7n.

¹¹ Izajasz, wychodząc od tradycji o Syjonie, ocenia zawieranie przymierzy Izraela z pogańskimi narodami jako odrzucenie Bożej pomocy. Natomiast Ozeasz, przypominając łaskę nadania ziemi Izraelitom przez Boga, wykazuje ich niewdzięczną odpowiedź w postaci odejścia od Jahwe czy też brak rozumu, gdy dziękują za udane plony pogańskiemu bóstwu płodności.

Asyrię jako narzędzie gniewu Bożego. Nowym ujęciem w religii było też pokazanie Boga, który interesuje się także innymi narodami, np. Jahwe wyprowadzający Filistynów z Kaftor a Aramejczyków z Kir (por. Am 9, 7).

Nowością jest sporządzony przez proroków bilans dotychczasowej historii, a mianowicie stwierdzenie, że okazała się ona jedynym w swoim rodzaju wielkim fiaskiem i że gdziekolwiek by jej nie otworzyć, wszędzie świadczy o sprzeniewierzeniach Izraela. Prorocy podkreślali, że Bóg mimo tych niepowodzeń w odniesieniu do narodu pragnął nadal oddziaływać na jego historię. Zatem Jahwe nie zaprzestał działać w historii, także w wymiarze politycznym. Taka interpretacja współczesnych dziejów wydawała się tym bardziej zaskakująca, że w zasadzie po czasach Dawidowych Izraelici byli przekonani, że Bóg jedynie dawniej wpływał na losy historii. Niewielu sądziło, że Bóg choćby w nieznacznym stopniu wpływa na terażniejszość czy przyszłość narodu. Zatem obecnie dla Izraelitów historia czy działalność polityczna stała się przestrzenią świecką. „Historia zbawienia skończyła się i była już raczej tylko czcigodnym obiektem retrospektywnych rozważań”¹²

Prorocy z VIII w. przed Chr. przywrócili Izraelowi przekonanie, a przynajmniej rozbudzili wiarę, że Bóg przygotowuje narodowi nowe zdarzenia; łączyli zatem politykę świecką z planami Jahwe. Było to nowe spojrzenie na historię, będące zasługą proroków. Bóg wyznaczył bieg historii, w której szczególne miejsce przypadło Izraelowi. Prorocy rozumieli, że patriarchalna koncepcja rządów Jahwe w historii, gdzie Jahwe zachęca do prowadzenia świętych wojen, skończyła się, ale jednocześnie została zastąpiona przez nową wizję, zgodnie z którą prorocy podjęli się zadania tłumaczenia współczesnym sobie Izraelitom wydarzeń historycznych jako szczególnych działań Jahwe w historii. Dla Ozeasa Jahwe, starożytny Bóg Izraela, jest Bogiem, którego prorok proklamuje na nowo¹³

Dobłą ilustracją pojmowania historii, gdzie Bóg jest Panem dziejów był poemat Izajasza W odniesieniu do współczesnych narodów nie mogło być wątpliwości, że Bóg kształtuje historię jedynie według własnych zamysłów. Mocarstwa są całkowicie w ręku Bogu, przeto nie mają jakiegokolwiek znaczenia w konfrontacji z Jego wolą. „W owym

¹² G. VON RAD, *Teologia Starego Testamentu*, tłum. B. Widła, Warszawa 1986, 501.

¹³ Por. W. H. W. WOLFF, *Hosea. A Commentary on the Book of the Prophet Hosea*, tłum. Gary Stansell, Philadelphia 1989, XXV.

dniu zagwiżdże Jahwe na muchy przy końcu odnóg nilowych w Egipcie i na pszczoły w ziemi asyryjskiej. I przylecą, i wszystkie razem obsiądą parowy potoków i rozpadliny skalne, każdy krzak kolczasty i wszystkie pastwiska. W owym dniu ogoli Pan brzytwą, wynajętą za rzeką, głowę i włosy na nogach, także i brodę obetnie”(Iz 7, 18-20).

Zasługą proroków była umiejętność poznania planów Boga, a także wskazanie sił rządzących historią, gdzie główne miejsce przynależało Bogu. Dalekowzorność w badaniu wyroków Bożych wykazał Izajasz w momencie bezpośredniego zagrożenia Izraela ze strony niszczącej Asyrii. Prorok był przekonany, że Asyria miała jedynie ukarać Izraela, a nie zniszczyć, gdyż tylko taką rolę wyznaczył agresorowi Jahwe. Ponieważ Asyria zamierzała przekroczyć zadanie wyznaczone jej przez Jahwe, sama miała ponieść klęskę, zaś Syjon ocaleć. Izajasz w odniesieniu do przyszłości zapowiadał, że Bóg zbierze liczne narody na Górze Syjon, gdzie będą składane ofiary, a sam Jahwe przygotowuje dla nich ucztę radości. Potrafił zatem właściwie łączyć zamiary Boże z rzeczywistością historyczną (Iz 10, 5-7)¹⁴

Według proroków działanie Jahwe było wypełnieniem dawnych planów względem Izraela. Prorocy podkreślali, że przyszłość narodu jest kontynuacją dawnej tradycji. Ozeasz zapowiadał, wspominając przeszłość, że Izrael będzie wyprowadzony na pustynię, gdzie ponownie będzie poznawał Jahwe (Oz 2, 16n.). Współzależność starych tradycji z sięgającymi w przyszłość pokazują wzmianki o przyszłym mesjaszu, które znajdujemy u Amosa, Izajasza i Micheasza.

Mówiąc o przyszłości, prorocy nawiązywali do starych tradycji Jahwe, które przypominały między innymi o wybraniu Izraela, wprowadzeniu do Ziemi Obiecanej oraz obietnicy umocnienia Syjonu i królestwa Dawida. Dla proroków te stare przepowiednie wydawały się niewystarczające i dlatego głosili, że przede wszystkim przyszłe postępowanie Izraela zadecyduje o zbawieniu. Podkreślali, że ostatecznie plany Boże określą dalsze losy narodu. Ukazywali groźbę strasznego sądu nad Izraelem, ostrzegając, że żadne stare tradycje nie będą skutecznym zabezpieczeniem. Zasadniczym motywem aktywności Bożej w historii była, wyrażająca się również w karaniu, Jego miłość do Izraela, która pozostawała niezmienna mimo nieustannego odrzucania

¹⁴ Por. B. WODECKI, *Jerozolima – Syjon w tekstach Proto – Izajasza*, w: M. WOJCIECHOWSKI (red.), *Miłość jest z Boga. Wokół zagadnień biblijno – moralnych. Studium ofiarowane ks. prof. dr hab. Janowi Łachowi*, Warszawa 1997, 427-442.

jej przez naród¹⁵ Prorocy jednocześnie mieli pewność, że mimo sądu i kary, Bóg za pomocą zupełnie nowych czynów w historii zapewni zbawienie; i te konkretne przyszłe wydarzenia były podstawą nowego orędzia prorockiego¹⁶

Prorocy z VIII w. przed Chr. byli pierwszymi w Izraelu, którzy uzależnili realizację zbawienia od właściwego zachowywania zasad sprawiedliwości społecznej. Zwracali uwagę, że każde postępowanie niemoralne dotyczyło nie tylko pojedynczego człowieka, ale naruszało relacje międzyludzkie, a także relacje z Bogiem. Podkreślali, że naród wybrany został pouczony o wymaganiach moralności społecznej, której przestrzeganie jest istotniejsze od zewnętrznych praktyk religijnych.

Na wyżej wymienionym polu tematyki społecznej odznaczył się prorok Amos, który jako pierwszy jasno określił, że religia Izraela polegała nie tyle na składaniu licznych ofiar ze zwierząt, zboża i oliwy, pielgrzymowaniu czy nawiedzaniu miejsc świętych, ale na realizacji woli Boga, wyrażającej się w dobrych uczynkach. Wprowadził też nowe terminy: „dzień Jahwe” czy „reszta Izraela”, które stały się charakterystyczne w późniejszym nauczaniu prorockim. W dziedzinie współżycia społecznego zakwestionował zasadność deportacji i handlu niewolnikami; wykraczał więc poza przyjęte zwyczaje tamtych czasów. Ukazywał dysproporcję pomiędzy małym długiem a karą w postaci niewolnictwa. Niewolnictwo było dla niego procederem nieludzkim i nic nie mogło usprawiedliwiać odzyskiwania pieniędzy za cenę zniewolenia człowieka. Prorok zatem występował przeciwko samemu prawu, które zezwalało na praktykowanie niewolnictwa (por. Wj 21, 2-11; Pwt 15, 12-18)¹⁷

W swoim nauczaniu prorocy akcentowali potrzebę zachowania harmonii pomiędzy prawem, a wolą Jahwe, dla którego istotniejsza od składania ofiar była miłość i poznanie Boga (por. Oz 6, 6). Głosili, że niesprawiedliwość indywidualna czy społeczna nie da się pogodzić z kultem i ofiarami. Mogą one uwydatnić i potwierdzać wypełnienie zobowiązań moralnych, nigdy zaś nie zastąpią życia religijno-moralnego według woli Jahwe. Zresztą prorocy nie ukazywali ideału

---

¹⁵ Por. L. STACHOWIAK (red.), *Wstęp do Starego Testamentu*, Poznań 1990, 318.

¹⁶ Por. G. VON RAD, *Teologia Starego Testamentu*, 497-505.

¹⁷ Por. G. Witaszek, *Teologia sądu Boga nad Izraelem (Am 2, 6-16)*, RT 65 (1998), 25; T. BRZEGOWY, *Prorocy Izraela II*, Tarnów 1997, 10.

prawdziwego kultu, gdyż właściwą postawę kultową przewidywali w okresie przyszłego odrodzenia, po pełnym nawróceniu¹⁸

Wezwania prorockie: „szukajcie dobra, a nie zła (...) miejcie w nienawiści zło, a miłujcie dobro”; „szukajcie Jahwe, a żyć będziecie!” (Am 5, 14n. 6) czy „powiedziano ci, człowiecze, co jest dobre. I czego żąda Jahwe od ciebie, jeśli nie pełnienia sprawiedliwości, umiłowania życzliwości i pokornego obcowania z Bogiem twoim” (Mi 6, 8) były jakby kwintesencją prawa dostosowanego do poziomu moralnego Izraela, a więc realnego do spełnienia. Prorocy napominali swych współziomków nie dlatego, że nie żyją według prawa, ale że będąc ludem Jahwe naruszają nieustannie wyjątkowe z Nim relacje. Zadaniem proroków nie było poddawać ziomków pod jarzmo prawa, lecz wskazywać im pozytywne normy sprawiedliwości, miłości i wierności¹⁹

Czasy mesjańskie w ujęciu proroków

„Mesjanizm starotestamentalny możemy zdefiniować jako ciągle oczekiwanie przez naród wybrany jakiejś nie mającej sobie równej szczęśliwości, obiecanej i urzeczywistnionej dzięki nadzwyczajnej interwencji Bożej”²⁰

Bóg obiecał już Dawidowi w przepowiedni proroka Natana, że będzie dla niego ojcem, zbuduje mu dom i utwierdzi jego władzę. „Dom twój i twoje królestwo będą trwałe przede mną na wieki, a twój tron będzie utwierdzony na zawsze”(por. 2 Sm 7, 1-17; 1 Krn 17, 1-14). Obietnicę Dawidową początkowo odnoszono do samego króla Dawida,

¹⁸ Por. L. STACHOWIAK (red.), *Wstęp do Starego Testamentu*, 265.

¹⁹ Por. G. WITASZEK, *Prorocy Amos i Micheasz wobec niesprawiedliwości*, 194.

²⁰ E. GALBIATI, A. PIAZZA, *Biblia księga zamknięta?*, tłum. M. Ponińska, Warszawa 1971, 301. Mesjanizm Starego Testamentu datuje się od ok. 1030 do 587 r. przed Chr. Można wymienić trzy elementy w oczekiwaniach Izraela: a. perspektywę soteriologiczną, gdzie Izrael spodziewał się wybawienia ze strony Boga spod panowania zła; b. perspektywę eschatologiczną – oczekiwano w przyszłości założenia królestwa Jahwe na ziemi; c. perspektywę mesjańską, gdy miano nadzieję, że Bóg ześle swojego pośrednika, Mesjasza. Te perspektywy mogły się wzajemnie przenikać. Por. H. GRESSMANN, *Der Messias*, Göttingen 1929, 2; H. CAZELLES, *Les Messie de la Bible. Christologie de l'Ancien Testament*, Paris 1978, 217-224. Cyt. za: J. S. SYNOWIEC, *Oto twój król przychodzi. Mesjasz w pismach Starego Przymierza*, Kraków 1992, 7.

a następnie tę tradycję nadziei mesjańskiej zaczęto przenosić na następnych królów z linii Dawida, wielokrotnie ją interpretując, dając podstawę do eschatologicznych oczekiwań mesjańskich²¹

W orędziu mesjańskim znaczenie drugorzędne odgrywała perspektywa czasowa pomiędzy terażniejszością a przyszłością; dla proroków zdarzenia bieżące mieszały się z mającymi dopiero nadejść. Zatem nie troszczyli się zbytnio o dokładność w przepowiadaniu następujących po sobie zdarzeń historycznych; dlatego kolejne wydarzenia historyczne mogły następować po sobie, choć w rzeczywistości były odległe czasowo. Natomiast wydarzeniom współczesnym lub osobom działającym obecnie, które często stanowiły dla proroków punkt oparcia, przypisywali istotne znaczenie w wydarzeniach przyszłych²² „Chociaż proroctwa mesjańskie skierowane są ku przyszłości, to jednak mają wiele związków z terażniejszością, przeszłością i najstarszymi tradycjami religijnymi Izraela”²³

W VIII w. przed Chr., wobec nieudolności aktualnie rządzących, proroctwa mesjańskie były wyrazem tęsknoty za idealnym władcą. W narodzie chętnie słuchano o przyszłości, oczekując nadejścia lepszych czasów, gdzie naród jak dawniej będzie zwyciężał, cieszył się pokojem i sprawiedliwością. Wyglądano zatem nadejścia Mesjasza, który odmieni beznadziejną sytuację Izraela (por. Iz 9, 2-7; 11, 1-9; Mi 5, 2-6).

Dla Izraelitów wyczekujących czasów mesjańskich kontrowersje musiał wzbudzać „dzień Jahwe” Ów „dzień” oznaczał szczególną opiekę Boga, aż do wyniesienia narodu wybranego ponad wszystkie narody. Prorocy protestowali przeciwko przekonaniu o zbawczej pomocy Bożej niezależnej od postępowania. „Jahwe nie odmawia wprawdzie swemu narodowi zbawczej pomocy, i tę pomoc świadczyłby

---

²¹ Por. J. COPPENS, *Le messianisme royal. Ses origines. Son développement. Son accomplissement*, Paris 1968, 43; J. ŁACH, *Mesjańskie proroctwo Natana (2 Sm 7)*, RTK 13 (1966) z. 1, 49-69; tenże, *Proroctwo Natana o synu Dawida (2 Sm 7, 1-16)*, w: S. ŁACH (red.), *Wstęp do Starego Testamentu*, Poznań-Warszawa 1973, 294n.; T. BRZEGOWY, *Prorok Natan i budowa świątyni*, RBL 40 (1987) nr 1, 7; B. S. CHILDS, *Old Testament Theology in a Canonical Context*, Philadelphia 1989, 242. Do najstarszych proroctw Starego Testamentu, sięgających czasów Dawida i Salomona obok proroctwa Natana zaliczamy proroctwo Balaama (Lb 24, 3-9. 15-19) i błogosławieństwa Jakuba dla Judy (Rdz 49, 8-12). Por. J. S. SYNOWIEC, *Oto twój król przychodzi*, 11.

²² Por. L. STACHOWIAK, *Historia i eschatologia u proroków*, RTK 18 (1971) z. 1, 85.

²³ M. GOŁĘBIEWSKI, *Mesjanizm księgi Izajasza na tle historii i tradycji Izraela*, AK 102 (1984) z. 3, 405.

niewątpliwie, gdyby Izrael zachował związane z tym nakazy religijno-moralne. Ponieważ jednak rozumie on »dzień Jahwe« jednostronnie, w sensie własnego triumfu i wywyższenia ponad inne narody, ponieważ wypowiada swojemu Bogu posłuszeństwo, przyjmując postawę buntowniczą, dzień triumfu i chwały stanie się dla niego dniem gniewu Jahwe i kary»²⁴ W wyniku odrzucenia nakazów religijno-moralnych przez naród, prorocy z VIII w. przed Chr. zaczęli podważać dawne rozumienie tego terminu, któremu zaczęli przypisywać znaczenie dnia sądu Bożego i kary nad Izraelem (por. Am 5, 18-20; Iz 2, 12-17). Ów „dzień” miał zaskoczyć Izraelitów, nie będzie przed nim uciezki ani jakiegokolwiek zabezpieczenia, tak jak w wypadku nadchodzącej śmierci²⁵

Amos wiązał wizję pomyślności i szczęścia Izraela w czasach mesjańskich z wypełnieniem się sądu i kary Bożej. Na końcu swojej księgi prorok zapowiadał odrodzenie narodu. Według jego zapowiedzi zostanie odnowiona dynastia Dawidowa, a także będą rozszerzone granice posiadłości kosztem dawnych wrogów Izraela oraz nastaną czasy niespotykanego urodzaju i ogólnej zasobności, które nigdy się nie skończą. Naród będzie się cieszył bliskością Jahwe; doświadczy Jego błogosławieństwa (por. Am 9, 11-15). „I odmienię dolę ludu mego Izraela” (Am 9, 14).

Prorok nadał nowe znaczenie powszechnie znanemu terminowi „dzień Pański” Rozszerzył jego zakres również na obce narody, a także przesunął jego wypełnienie w pierwotnym rozumieniu w czasy przyszłe, po karaniu zaciągniętym wskutek grzechów społecznych Izraela. Dopiero po koniecznym oczyszczeniu nastąpi odrodzenie reszty narodu, która zgromadzi się wokół dawnego zjednoczonego domu Dawida. „Na horyzoncie przyszłości rysuje się wprawdzie na pierwszym planie ciemna chmura upadku, ale w dali połyskuje blask królestwa Bożego, które zbuduje syn Dawida. W tym, co prorokował, nie widział zapewne Amos zapowiedzi osobowego Mesjasza, który

²⁴ S. ŁACH (red.), *Wstęp do Starego Testamentu*, 428; por. też Am 5, 18-20; Amos konkretyzuje nieszczęścia mające dotknąć Izrael w „dzień Pański”: klęska suszy (4, 7), nieurodzaju (4, 9), głodu (4, 6), zarazy (4, 10), doświadczony też będzie siedmioma plagami (4, 6-12), zniszczone zostaną bałwochwalcze sanktuaria w Betel, Gilgal i Beer Szebie (5, 5), kult zamieni się w płacz żałobny (8, 10), ulegną zagładzie domy, pola i winnice (3, 15; 6, 11), król zostanie zabity i skończy się dynastia (7, 9-11), naród będzie pobity, deportowany (5, 3; 6, 7).

²⁵ Por. B. S. CHILDS, *Old Testament Theology*, 228; L. STACHOWIAK, *Nadchodzący dzień Jahwe (Iz 2, 6-22). Refleksje egzegetyczne*, RTK 26 (1979) z. 1, 29.

wyjdzie z domu Dawida. Większe od jego zdolności pojmowania jest posłannictwo, które dopiero u kresu dni się spełni i będzie mogło być pojęte”²⁶ Prorok Amos akcentował wyższość miłosierdzia Bożego nad Jego sprawiedliwością (por. Am 9, 8n.; 9, 11n.).

Odnowienie miało dotyczyć obu, tym razem zjednoczonych, królestw: północnego i południowego w granicach dawnej świętości Izraela, pod berłem potomka Dawidowego. Nadzieje mesjańskie zostały także rozszerzone na pozostałe narody, które doświadczą trwałego pokoju. Czasy mesjańskie będą się charakteryzowały dostatkiem, sprawiedliwością i pokojem. Błogosławieństwo Boże sprawi, że kraj będzie cieszył się obfitością plonów, wydajnością pracy tak, że ludzie nie będą już więcej doznawać niedostatku (por. Am 9, 13-15)²⁷

W epoce nowego przymierza według Ozeasa Izrael będzie się charakteryzował poznaniem i miłością Jahwe połączonym z zachowaniem sprawiedliwości. Ponownie Jahwe wyprowadzi swój lud na pustynię, aby porzucił Baala i zwrócił się do Boga. „Nastąpią nowe zaślubiny, tym razem trwałe, wieczne, a zaniebane niegdyś cnoty: sprawiedliwość, prawo, miłość, miłosierdzie, wierność i znajomość Jahwe staną się znowu wiązadłem dobrych stosunków między Bogiem a narodem”²⁸ Naród stanie się posłuszny Bogu; będzie przestrzegał Jego przykazań i prawa, co będzie skutkiem ufności wobec Jahwe. Natomiast Bóg sprawi, że naród wybrany będzie, zgodnie ze starą obietnicą, liczny jak piasek morski, doświadczy też niezwykle obfitych zbiorów. Bóg ponownie przygarnie odnowiony Izrael, który nie będzie wracał do cudzołożnej przeszłości. Zapanuje powszechny pokój między ludźmi (por. Oz 2, 21; 10, 12; 2, 1. 2; 3, 5). Izrael zatem w przyszłości będzie spełniał wymagania moralne, dając przykład właściwej postawy innym narodom²⁹

Prorok Izajasz nawiązywał do starej tradycji mesjańskiej mówiąc o przyjściu króla z dynastii Dawida³⁰ Zapowiadał, że

---

²⁶ A. LÄPPLE, *Od Księgi Rodzaju do Ewangelii*, tłum. J. Zychowicz, Kraków 1983, 314.

²⁷ Por. J. SUCHY, *Ekologiczne przesłanie Biblii*, w: G. WITASZEK (red.), *Życie społeczne w Biblii*, Warszawa 1997, 186; por. też Iz 4, 2; 30, 23n.

²⁸ J. DROZD, *Księga Ozeasa*, w: S. ŁACH (red.), PST, t. 12, cz. 1, Poznań 1968, 52.

²⁹ Por. tamże, 108.

³⁰ Izajaszowi przypisuje się cztery prorocтва mesjańskie: Iz 7, 10-16 - pochodzi z okresu wojny syro-efraimskiej, gdy Resin i Pekach wystąpili przeciwko Achazowi (736-716 r. przed Chr.) i najechali Judę; 8, 23b-9, 6 prawdopodobnie zostało

królestwo Boże będzie się charakteryzowało pokojem, sprawiedliwością i przestrzeganiem prawa. W przyszłości nawrócenie się do Boga będzie się łączyło z poszukiwaniem Jahwe, z jednoczesnym porzuceniem wszelkich pogańskich praktyk religijnych. Powszechne panowanie Boże będzie obejmować wszystkie ludy ziemi, które zgromadzą się na Syjonie, by poznać słowo Boże (por. Iz 2, 2-4). W uniwersalnym państwie mesjańskim znajdą się wrogowie narodu wybranego, a Izrael będzie zajmował pomiędzy nimi szczególne miejsce, gdyż będzie błogosławieństwem dla całej ziemi. Królestwo mesjańskie rozszerzy się na wszystkie ludy z zachodu na wschód. Państwo mesjańskie obejmujące narody pogańskie stanie się niezniszczalne³¹

Także stolica, Jerozolima, po oczyszczeniu zostanie odnowiona, zapanuje w niej sprawiedliwość. Podobnie jak dla dawnych pokoleń, tak również dla teraźniejszych Izraelitów Jerozolima stanie się znowu centrum kosmosu – miejscem, gdzie niebo łączyło się z ziemią³². Nadane jej zostaną nowe imiona będące wyrazem miasta czystego i świętego³³

Tytuły mesjańskie przyszłego króla („Emanuel”, „Przedziwny Doradca”, „Bóg Mocny”, „Odwieczny Ojciec”, „Książę Pokoju” – Iz 7, 14; 9, 5) ukazywały ideał władcy wypełniającego wolę Boga, obdarowanego pełnią darów Ducha Bożego. Mając takie przymioty jak: wszechwiedzę i moc, nieograniczoną władzę i skuteczność, Mesjasz raz na zawsze rozprawi się z łamiącymi prawo w królestwie (por. Iz 7, 10-17; 8, 23-9, 6; 11, 1-9 i 32, 1-5)³⁴

napisane po 734 i 732 r. przed Chr. gdy ludność państwa izraelskiego była przygnębiona okupacją asyryjską; 11, 1-9 i 32, 1-5 pozostałe dwa proroctwa powstały w 701 r. przed Chr. podczas oblężenia Jerozolimy przez Sennacheryba. Por. J. S. SYNOWIEC, *Oto twój król przychodzi*, 213-216.

³¹ Por. L. STACHOWIAK, *Eschatologia księgi Izajasza*, CT 53 (1983) z. 3, 35n.; TENŻE, *Księga Izajasza*, w: S. Łach (red.), PST, t. 9, cz.1, 85.

³² Por. L. E. STAGER, *Jerusalem as Eden*, BAR 26 (2000) nr 3, 11.

³³ Por. W. MICHNIEWICZ, *Nowe imiona Jerozolimy w księgach proroków Izajasza i Jeremiasza*, w: „Czyn...człowieka odda mu zapłatę”, Tarnów 1999, 190nn. Jerozolima w Starym Testamencie ma wiele określeń. Wymienia się między innymi: „miasto Boże”, „miasto naszego Boga” „miasto Jahwe”, „miasto święte”, „moje miasto”, „miasto Dawidowe”, „Salem”, „Ariel”, „tron Jahwe”, „święta góra” Por. A. TRZCIŃSKA, *Jerozolima – Święte miasto Jahwe*, w: E. SZEWC (red.), *Światła Prawdy Bożej*, Łódź 1996, 241.

³⁴ Nowożytna krytyka podkreśla, że wersety u Iz 9, 5 mogą być właściwie zrozumiałe jedynie w kontekście historycznym i literackim. Tradycyjna egzegeza chrześcijańska odnosi te wersety do imienia dziecka. Natomiast tradycyjna egzegeza żydowska

Izajasz wiązał wybawienie nie tylko z nadejściem Mesjasza, ale też z aktualną dramatyczną sytuacją polityczną, polegającą na nadziei uwolnienia narodu wybranego spod panowania asyryjskiego czy też wyjścia obronną ręką z zagrożenia w oblężonej Jerozolimie w wojnie syro-efraimskiej. Próbował powstrzymać króla Achaza przed pochopnym wiązaniem się jakimkolwiek sojuszem z koalicją, zalecał mu jedynie zaufać Bogu. „Jeżeli nie uwierzycie, nie ostoicie się” (Iz 7, 9). Celem udokumentowania swych słów poleca Achazowi, by zażądał znaku od Boga. W tym kontekście znakiem zapowiadany przez Izajasza był Emmanuel, którego ześle sam Bóg (por. Iz 7, 14). Głosił, że Jahwe przy pomocy pomazańca zmieni bieg historii, złamie potęgę Asyrii. Prorok odnosił zatem swoje wypowiedzi również do przyszłości zupełnie bliskiej, umieszczając je w kontekście zajęcia przez Tiglat-Pilesera części terenów Królestwa północnego i wchłonięciu ich przez Asyrię (por. Iz 8, 23-9, 6)³⁵

Atrybutem najczęściej podkreślanym przez proroka Izajasza była sprawiedliwość przyszłego Mesjasza. W Jego królestwie nie będzie miejsca dla dopuszczających się niesprawiedliwości, a więc ciemieców i złoczyńców, gdyż On ich wytraci. Zatrószczy się o przestrzeganie zasad sprawiedliwości, głównie w odniesieniu do ubogich i uciśnionych. W karaniu nie będzie potrzebował oręża, gdyż wytraci złych „rózga ust swoich” i „tchnieniem warg swoich” (Iz 11,4). Przywróci też harmonię w przyrodzie, gdzie nie będzie zwierząt wrogich człowiekowi, a także jedne zwierzęta nie będą pożerały drugich. Taka przemiana świata nawiązuje do stanu sprzed grzechu pierworodnego, do sytuacji rajskiej z ogrodu Eden. Ludzie poznają Jahwe, wskutek czego będą postępować moralnie. Powszechny pokój obejmie także nawróconych pogan, nie będzie więcej naruszany, gdyż nie będzie już źródeł konfliktów. Królestwo nie tyle będzie potęgą

---

przypisuje te wersety samemu Bogu. Por. J. GOLDINGAY, *The Compound Name in Isaiah 9, 5*, CBQ 61 (1999) 242-244; B. S. CHILDS, *Old Testament Theology*, 242; Księga Izajasza zawiera cztery teksty zawierające obietnicę idealnego króla. Por. E. ZAWISZEWSKI, *Księżę pokoju w królestwie Dawida (Iz 9, 5-6)*, w: S. ŁACH, M. FILIPIAK (red.), *Królestwo Boże w Piśmie Świętym*, Lublin 1976, 40.

³⁵ Por. A. STRUS, *Rozwój proroctwa o Emmanuelu jako przykład hermeneutyki w Starym Testamencie*, RBL 39 (1986) nr 3, 201.

polityczną czy ekonomiczną, ale charakteryzować się będzie wysokim poziomem moralno-religijnym³⁶

Prorok Micheasz, mówiąc o przyszłym szczęśliwym królestwie, wprowadza obok terminu „dzień Jahwe” czy „reszta” miejsce narodzenia Mesjasza (por. Mi 5, 1-5)³⁷ Wydaje się, że jest to najbardziej konkretne proroctwo Starego Testamentu w odniesieniu do Mesjasza. Jahwe ponownie umieścił rozpoczęcie swego dzieła zbawienia w miejscu historycznym – Betlejem, w którym dawniej je rozpoczął. Do wspomnianego rodu Efrata należał Jesse, ojciec Dawida³⁸ Pokorne Betlejem, z którego pochodził Dawid zostało przeciwstawione, a zarazem wyniesione ponad przekłętą i grzeszną Jerozolimę. Według Micheasza wprowadzenie nowego królestwa związane było ze wcześniejszym ostatecznym unicestwieniem Jerozolimy (por. Mi 3, 12)³⁹

W królestwie Mesjasza będzie panowała sprawiedliwość i bezpieczeństwo; zostaną też przemienione ludzkie serca. Pokój był pojmowany nie tylko jako brak wojny, ale także jako czasy ogólnej pomyślności. Nie będzie on oparty na potędze wojskowej i mocnych warunkach, jego gwarantem będzie sam Jahwe. Wszelkie nieporozumienia będą załatwiane bez użycia przemocy i gwałtu (por. Mi 5, 9-14).

Prorocy podkreślali, że w przyszłości mesjańskiej będzie praktykowana prawdziwa religijność, wyrażająca się nie w zewnętrznym kulcie, ale wewnętrznym usposobieniu uzdalniającym do postawy sprawiedliwości, miłosierdzia i miłości. Izraelici przestaną postępować jak poganie, a dawne rzeczy materialne związane z obcym

³⁶ Por. E. ZAWISZEWSKI, *Różdżka Jessego i Królestwo pokoju (Iz 11, 1-10)*, w: *Królestwo Boże w Piśmie*, 45-46; R. RUMIANEK, *Potomek rodu Jessego (Iz 11, 1-9)*, STV 25 (1987) nr 1, 103.

³⁷ Wydaje się, że proroctwo to powstało w 701 r. przed Chr., podczas najazdu Sennecheryba na królestwo judzkie. Micheasz pragnął dać nadzieję zagrożonemu najazdem asyryjskim ludowi. Por. J. S. SYNOWIEC, *Oto twój król przychodzi*, 97.

³⁸ Betlejem znajdujące się 8 km od Jerozolimy było ojczyzna Dawida i jego przyjaciół. Tutaj urodził się i został namaszczoney na króla. (1 Sm 16, 1-13; 17, 12; 20, 6; 2 Sm 2, 32; 21, 19; 23, 24) Dodatek „Efrata” oznacza jeden z klanów judzkich (1 Krn 2, 19.50; 4, 4), które było z Betlejem używane zamiennie (por. 1 Krn 2, 24). Por. J. S. SYNOWIEC, *Oto twój król przychodzi*, 97n.

³⁹ Por. J. HOMERSKI, „Panujacy” z Betlejem (*Interpretacja perykopy Mi 5, 1-5*), RTK 23(1976) 1, 5-16; T. JELONEK, *Prorocy Starego Testamentu*, Kraków 1993, 83. Natomiast Izajasz różni się od Micheasza w przepowiedni odnośnie przyszłego losu Jerozolimy mówiąc o odnowieniu, a nie o zagładzie.

obrzędem zostaną zniszczone. Zatem fałszywe bóstwa ostatecznie przestaną być czczone. Obrzędowość sprawowana w świątyni jerozolimskiej zostanie w czasach przyszłych rozszerzona na narody pogańskie (por. Mi 6, 6-8; Oz 2, 21; Am 5, 24; Iz 30, 15)⁴⁰ Syjon bowiem będzie miejscem centralnym, do którego będą zdążyły wszystkie narody, nawracające się na judaizm (por. Mi 4, 1-4).

Zmiana znaczenia terminu „reszta”

Prorocy z VIII w. przed Chr. głosząc orędzie Boże podkreślali, że naród w wyniku swoich grzechów, odstępstwa od Prawa popełnił występki, który domagał się surowej kary. Dopiero po koniecznym oczyszczeniu przepowiadali dobrodziejstwa dla „reszty” nawróconego narodu (por. Iz 1, 27)⁴¹ „U proroków oznacza ona tę część narodu, która jako ocalona z kary Jahwe, jest właściwym podmiotem Jego zbawienia”⁴²

Amos jako pierwszy z proroków użył terminu „reszta Izraela” „Miejcie w nienawiści zło, a miłujcie dobro! Wymierzajcie w bramie sprawiedliwość! Może ulituje się Jahwe, Bóg Zastępów, nad resztą pokolenia Józefa”(Am 5, 15). Nie cały Izrael zginie w chwili sądu; zostanie pewna „reszta”, która będzie zaczątkiem nowego królestwa. Do jej cech charakterystycznych będzie należało poszukiwanie Boga, umiłowanie dobra i praktykowanie sprawiedliwości. W skład „reszty” wchodzić będą przede wszystkim biedni i prześladowani⁴³

Zapowiadane zredukowanie narodu do pewnej reszty było według proroka skutkiem niesprawiedliwości społecznej, przejawiającej się w rozwarstwieniu społeczeństwa na bardzo bogatych i biednych, gdzie ci ostatni byli przedmiotem wyzysku ze strony bogaczy. Większość zdemoralizowanego społeczeństwa nie była zdolna do zmiany stylu życia, toteż tylko niektórzy mogli spodziewać się ocalenia.

---

⁴⁰ Por. E. ZAWISZEWSKI, *Księgi Proroków*, 228.

⁴¹ Por. R. DE VAUX, *Le „Reste d'Israel” d'après les prophètes*, RB 42 (1933), 529; J. VERMEYLEN, *Du prophète Isaïe à l'apocalyptique*, Paris 1978, 26; L. STACHOWIAK, *Grzech narodu wybranego i możliwość ratunku według Iz 1, 2-17*, RTK 24 (1977) z. 1, 12.

⁴² S. ŁACH (red.), *Wstęp do Starego Testamentu*, 428.

⁴³ Por. H. GROSS, *Rest*, w: J. B. BAUER (red.), *Bibeltheologisches Wörterbuch*, Graz-Wien-Köln 1967, 1191.

Sąd miał nadejść nieubłagane, natomiast nieliczni sprawiedliwi mogli zapobiec zniszczeniu całego narodu i stać się „resztą” Izraela. Amos, mimo że miejsce centralne w jego nauczaniu zajmowała tematyka sądu i kary nad Izraelem, odwołując się do miłosierdzia Bożego mówił, że po czasie karania, jedynie co dziesiąty przeżyje, a zatem będzie mógł być zaliczony do owej „reszty”, charakteryzującej się poszukiwaniem Jahwe⁴⁴ „Miastu, które wysłało tysiące (wojska) pozostanie stu; które wysłało stu, ocali dziesięciu dla domu Izraela”(Am 5, 3).

W wypowiedziach Amosa termin „reszta” nie dawał wielkich nadziei dla narodu, gdyż ironicznie konstatował, że resztki są raczej dowodem śmierci porozrywanego zwierzęcia. „Podobnie jak pasterz zdoła wydrzeć z paszczy lwa dwie golenie lub kawałek ucha, tak uratuje się tylko niewielu synów Izraela”(Am 3, 12). „Jest ona jak osmalona głównia wyciągnięta z ognia”(Am 4, 11). Pozostałe części pożartego zwierzęcia ukazywały dramat zniszczonego Izraela, który mimo tych zapowiedzi, złudnie wierzył, że Bóg mimo wszystko ocali naród. Amos mówił, że rzeczywiście Jahwe wybawi naród, ale będzie to podobne do wrywania resztek z paszczy lwa. Zatem miała to być raczej selekcja Izraela, który doświadczy deportacji i wygnania. Jedynie w kilku miejscach mówił, że niewielka jest szansa odsunięcia ostatecznego wyroku zagłady na Izrael ze względu na nielicznych sprawiedliwych. Odnowiona „reszta” miała być przykładem nowego ludu pośród licznych narodów (por. Am 3, 12; 5, 3; 5, 15.6; 9, 9).

Według Ozeasza surowe kary spadające na naród miały na celu nie tyle zagładę Izraela, ile raczej zmuszenie go do refleksji nad swoim postępowaniem i wezwaniem do poprawy. Jahwe nie jest bowiem obojętny na cierpienia swego ludu, dlatego wyzwoli go z niedoli (por. Oz 11, 9; 1, 7)⁴⁵

Prorok Izajasz, zapowiadając zagładę Izraela jako skutek jego sprzeniewierzenia się wobec Jahwe, wskazywał również drogę odrodzenia, przez uratowaną „resztę” W przyszłości miała się ona stać fundamentem społeczności królestwa mesjańskiego. Z odciętego pnia

⁴⁴ Por. G. WITASZEK, *Amos. Prorok sprawiedliwości społecznej*, Lublin 1996, 181n.; M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, tłum. J. Schwakopf, Warszawa 1991, 150.

⁴⁵ U Ozeasza termin „reszta” nie występuje. Por. S. MANDELKERN, *Veteris Testamenti Concordantiae Hebraicae atque Chaldaicae*, Tel-Aviv, 1962, 1138; A. EBEN – SZOSZAN, *Konkordantia Hadasza*, Jerusalem 1996, 1102n.

wyrośnie nowa odrośl, kierowana charyzmatycznymi darami Ducha Bożego⁴⁶

Z nakazu Jahwe nadał wymowne imię jednemu ze swoich synów Szear – Jaszub (reszta powróci), które miało być ostrzeżeniem dla współczesnych, że jedynie niewielka część narodu, wierna Bogu przetrwa nadchodzące nieszczęścia (por. Iz 10, 22)⁴⁷ To nietypowe imię syna Izajasza miało przypominać także królowi i możnowładcom o potrzebie zaufania Jahwe oraz o tragicznych konsekwencjach w wyniku odrzucenia Izajaszowych rad (por. Iz 1, 9; 4, 3-4; 6, 13; 7, 3; 6, 13). Podkreślał, że wybawienie zostało zarezerwowane jedynie dla pozostałej „reszty”, która uwierzyła⁴⁸

Według Izajasza perspektywa szczęśliwej egzystencji dla ocalałej „reszty” rozpocznie się wraz z przyjściem Mesjasza, który zapewni pokój i zbawienie. U Izajasza znajdujemy także rozumienie „reszty” w sensie wpisanych do „księgi życia” (por. Iz 4, 3). Odtąd każdy należący do wspólnoty „reszty” będzie miał zapewnioną nieśmiertelność, bowiem Jahwe „raz na zawsze zniszczy śmierć” (Iz 25, 8). Pozostała z zagłady „reszta” będzie zachowywała prawo i praktykowała sprawiedliwość. Całkowicie zaufa Jahwe, żyjąc w radości i świetle; będzie uczestniczył w świętości Boga. Prorok sugerował, że warunki bycia w przyszłości „resztą” spełniali jedynie ubodzy (por. Iz 14, 32; 33, 2).

W przyszłości „reszta” składająca się z wierzących różnych narodowości zgromadzi się w Jerozolimie, gdzie będzie doświadczała radości płynącej z błogosławieństwa pokoju Jahwe. Izajasz zaliczał do niej nie tylko wybranych z ludu Izraela, ale ludzi ze wszystkich

---

⁴⁶ Por. E. ZAWISZEWSKI, *Różdżka Jessego i Królestwo pokoju (Iz 11, 1-10)*, w: *Królestwo Boże w Piśmie Świętym*, 48; P. T. O'BRIEN, *The Epistle to the Philippians et Commentary on the Greek*, Grand Rapids, 1991, 482.

⁴⁷ Por. H. WILDERBEGER, *Übrig sein*, w: THAT, t. 2, 851. Termin „Szear Jaszub” może mieć szereg znaczeń: „reszta” rozumiana jako niedobitki po walce, ocalała po karach grupę ludzi pragnących wypełniać wolę Jahwe („reszta” historyczna: Am 5, 15; Iz 37, 4); czy też społeczność, która zostanie zbawiona w czasach ostatecznych („reszta” eschatologiczna: Mi 5, 6nn.; Iz 4, 4; 10, 22; 28, 5); F. DREYFUS, *Reszta*, w: STB, 854.

⁴⁸ Por. W. GÜNTHER – H. KRIENKE, *Rest*, w: *Theologisches Begriffs Lexikon zum Neuen Testament*, Wuppertal 1972, 1043.

narodów odznaczających się wiernością Jahwe (por. Iz 2, 2; 11, 10-12; 14, 1; 16, 1-5; 19, 16-25; 23, 15-18, 25, 6)⁴⁹

Idea „reszty” w orędziu Micheasza była powiązana najpierw z sądem i karą nad narodem, a następnie z ocaleniem części Izraela w czasach mesjańskich (por. Mi 3, 12). Prorok ukazywał wielkość win Izraela wobec Jahwe w wyniku złamania prawa przymierza. Domagał się od narodu właściwego zadośćuczynienia w postaci oczyszczającej pokuty, aby w przyszłości mógł spodziewać się przychylności Boga. Dopiero dla ocalałej reszty prorok zapowiadał czasy pomyślności. Zbawienie mesjańskie w królestwie Jahwe znajdą ci, którzy będą się odznaczać sprawiedliwością, miłością i pełną pokory wiarą; a zatem zbawienie nie obejmuje całego Izraela, a jedynie elitę religijną. „Reszcie” będzie przewodził Mesjasz, który narodzi się w Betlejem. Stosunek ludów pogańskich do „reszty” Izraela będzie wyznacznikiem ich przekleństwa czy błogosławieństwa Bożego. Wokół Syjonu i Jerozolimy zgromadzą się bowiem wszystkie ludy uznające Jahwe, gdzie wyjątkowe miejsce przypadnie „reszcie Izraela” (por. Mi 5, 6nn.)⁵⁰

Prorocy przekazywali prawo przymierza współczesnym Izraelitom w nowatorski sposób, opierając się na starych tradycjach narodowych. Podkreślali, że Bóg nadal działa w historii, co więcej przygotowywał nowe wydarzenia zbawcze. Wyciągali wnioski ze zmieniającej się sytuacji politycznej, słusznie upatrując w Asyrii narzędzia gniewu Bożego⁵¹ Wskutek odrzucenia Jahwe przez naród nie wahali się nadawać nowe, pejoratywne znaczenia terminom takim jak „dzień Jahwe” czy „reszta Izraela” Podkreślali, że obrzędowość może służyć jedynie jako potwierdzenie zobowiązań moralnych; natomiast nie może zastępować zasad realizacji praw przymierza. Wypełnienie się obietnic Bożych prorocy odnosili do przyszłości, gdyż naród nie był zdolny do spełnienia Bożych planów. Według proroków jedynie

⁴⁹ Por. G. PELCZYŃSKI, *Teologia pokoju w tekstach Proto-Izajasza*, RBL 47 (1994) nr 3, 187.

⁵⁰ Por. S. GADECKI, *Wstęp do Ksiąg Prorockich Starego Testamentu*, Gniezno 1993, 130; P. SZEFLER, *Księga Micheasza*, w: S. Łach (red.), PST, t.12, cz. 1, 354.

⁵¹ Samaria upadła pod koniec lata lub jesieni 722/721r. przed Chr. Według dokumentów asyryjskich 27290 obywateli państwa północnego zostało uprowadzonych do górnej Mezopotamii i Medii. Na tym co pozostało, powstała podległa Asyrii prowincja Samaria. Por. P. MCNUTT, *Reconstructing the Society of Ancient Israel*, Louisville 1999, 145-146.

niezmienna miłość Boga do narodu dawała nadzieję, że po czasie kary nastaną czasy mesjańskie, a także uratowana „reszta” stanie się zaczątkiem odrodzonego narodu. Należy podkreślić, że wyżej wymienione prekursorskie elementy profetyzmu z VIII w. przed Chr. zostały podjęte i rozwinięte przez późniejszych proroków.

The new elements in the teaching of Israel Prophets during the VIIIth century BC (Summary)

The prophets of Israel during the VIIIth century BC took the new interpretation of historical events on the base of previous tradition. Present paper allows to show the new elements in their teaching: establishing of the new Israel's kingdom in messianic times, the role of the „rest of Israel” and, as an important conclusion, new moral consequences of the vocation and the covenant of people.